

سَمِ اللّٰهَ الرَّحْمٰنَ الرَّحِیْمَ

اللّٰهُمَّ سَدِّدِ السُّنَّتِنَا بِالصَّوَابِ وَالْحِكْمَةِ

خوشامد عرض می‌کنم به همگی برادران و خواهران، و تشکر می‌کنم از شرکت حضار محترم در این کار دستجمعی بسیار بااهمیت. همچنین تشکر و ژهای دارم از سخنرانان و سخنگویان چه آنهایی که مطالبی را عرضه کردند، چه آنهایی که اعتراضاتی را بیان کردند. از رؤس و مدیر برنامه، جناب آقای دکتر واعظزاده هم صمیمانه تشکر می‌کنم؛ هم به خاطر ادارهی خوب این جلسه، و هم به‌شتر به خاطر تمهید و سازماندهی اساسی که برای شکل و محتوای این جلسه، ایشان به کمک یک جمعی در طول چند ماه انجام دادند.

هدف از این جلسه و این نشستها، تبادل نظر عالمانه با جمعهای نخبگانی است درباره‌ی مسائل اساسی کشور. اگر گفته می‌شود اندیشه‌های راهبردی، بلکه در واقع سعی بر این است که به کمک اندیشه پرسش‌ها و منتها می‌توان تقسیم کرد، تنوع کرد؛ اندیشه در باب عدالت، اندیشه در باب زن و خانواده؛ بعد فهرست طولانی‌ای دارد که در حدود بیست و چند موضوع، که هر کدام از آنها عنوان اندیشه‌روشنی دارند؛ اندیشه‌ها به این لحاظ است و آلابنا بر این است که این جمع نخبگانی با زایش فکری و معنوی و کمکی که به اسلام و نظام جمهوری اسلامی خواهند کرد، انشاءالله در هر زمینه‌های به یک نظر واحد و یک اندیشه‌ی واحد برسیم.

البته در این جلسات، عرض این نیست که ما از صفر تا صد یک موضوع را بررسی کنیم - که عملی هم نیست - غرض، باز شدن راه مواجهه با مسائلی است که برای یک کشور و برای آینده مطرح است. می‌خواهیم بخصوص از جهات نظری گشایشی بشود، راهی باز شود، تا نخبگان کشور، مغزهای فعال کشور و مجربان در هر رشته‌ای بتوانند سهمی بر عهده بگیرند برای انتقاد یک فکر صحیح، که قاعده‌ی اجرا و عمل و برنامه‌ریزی خواهد شد؛ قصد این است. هم در عرصه‌ی نظری، ما نقاط ضعفی داریم، نقاط قوتی داریم؛ هم در عرصه‌ی کاربردی، نقاط ضعفی داریم، نقاط قوتی داریم؛ اینها در این جلسات شناخته می‌شود. با بحثی که صاحب‌نظران و مجربان هر رشته‌ای با تک‌همی بر معلومات و دستاوردهای علمی خود می‌کنند، ما می‌توانیم نقاط قوت خودمان را تشخیص بدهیم و نقاط ضعف خودمان را هم تشخیص بدهیم و درصدی علاج برباییم. می‌خواهیم آن نقاط رخنه‌پیدا را نقاط سست را ترمیم کنیم، اصلاح کنیم و ضعفها را برطرف کنیم.

با بداندیم در حوزه‌ی نظرپردازی، کجا جلو می‌گیریم، کجا عقب می‌مانیم. یک جاهایی واقعاً ما جلو هستیم، در یک مواردی هم واقعاً عقب می‌مانیم. در همه‌ی زمینه‌ی مسأله‌ی زن، این همه منابع و تعالیم اسلامی در دسترس ماست: آیات کریمه‌ی قرآنی چه آتی که مستقیماً به این مسئله ارتباط پیدا می‌کند، و چه آتی که با کلیت خود، با عموم و اطلاق خود شامل این مورد می‌شود، در اختیاری ماست؛ اینها را باید تصور کرده که به شکل نظرهای و مجموعه‌های قابل‌تعمق، قابل‌استفاده و قابل‌استنتاج دربر آوریم و در اختیاری همه بگذاریم؛ هم در اختیاری برنامه‌ریزی، هم در اختیاری مخالفین، هم در اختیاری استفسارکنندگان؛ که اشاره کردند و درست است. امروز در دنیا استفسارکنندگان و سؤال‌کنندگان از نظرات جمهوری اسلامی - که تجربه‌ی سی‌ساله‌ی را با خود دارد - زیاد شده‌اند. البته شما هم قاعدتاً اطلاع دارید، ما هم از کلانش اطلاع داریم؛ زیاد مراجعه می‌کنند، زیاد پرسند، در موضوعات مختلف زیاد می‌خواهند بدانند، که در جمهوری اسلامی چه چیزی وجود دارد. خوب، اینها را باید برای آنها فراهم کرد.

قبلاً دو تا نشست داشته‌ایم: یک نشست مربوط به الگوی اسلامی - آرائی به شرف بود، یک نشست هم مربوط به عدالت بود؛ که اگرچه دو موضوع جداگانه هستند، اما در طول هم می‌آیند. کارهای خوبی انجام گرفته. من می‌دانم برادران و خواهران این را بدانند؛ چون در کاری که از حالا به بعد می‌خواهیم نسبت به موضوع آشفته باشیم، تأذیر می‌گذارد. بدانید کار با جدیت پیش می‌رود. آقای دکتر واعظزاده اشاره کردند. تفصیل کارهایی که شده، بیش از آن مقداری است که حتی ایشان به عنوان گزارش گفتند؛ چون بنای بر اختصار داشتند. کارهای جدی خوبی شده. بخصوص این مرکزی که برای الگوی اسلامی - آرائی به شرف تشکیل شد، با کمک محققین مشغول کارهای بسیار خوبی است. در واقع این جلسات هر کدام بذری را در یک سرزمین مستعد می‌پاشد. آری این سرزمین به عهده‌ی عواملی است که بعضی تا حالا تمهید شده‌اند، بعضی هم در فکر هستیم که انشاءالله تمهید بشوند. البته فضای عمومی جامعه هم کمک می‌کند تا بیاید. ما خیلی عجله هم نداریم. البته ما می‌کارها سرچشمه برود - معنی با تنبلی و عقیماندگی و اینها هیچ موافق نیستیم - اما شتابزدگی در کار نیست. ما نمی‌خواهیم شتابزده کار کنیم؛ می‌خواهیم کار، متین، عمیق، ماندگار، قابل عرضه و قابل دفاع از آب دربار انشاءالله این جلسات - هم این جلسه، هم دو جلسهی قبلی - این نقش را افاء خواهد کرد؛ من یک اطمینانی به این معنا دارم.

مسئله‌ی زن و خانواده برای کشور، جزو مسائل درجه‌ی یک است. دوستان، خانمها و آقایانی که آمدند صحبت کردند،

۱ بن معنا را ثابت کردند. هیچ لزومی ندارد که ما بش از آنچه شما گفته‌اید و خ لمی وسع و خوب بان کرد، چه زی بگوئیم. خود بان بان نشان داد که مسئله بسیار مهم است. اولاً نقش و سهم بانوان در نظام، یک نقش فوقالعاده و ممتاز است؛ همچنان که در اصل انقلاب، نقش بانوان ممتاز بود. حالا شما جوانهای عزیز که در جلسه هستند و در دوران مبارزات نبودند، در دوران انقلاب نبودند، نه دانند آنجا چه اتفاقی افتاد؛ جز از طریق گزارشهایی که همایش هم متأسفانه ناقص است. همهی گزارشهایی که از دوران مبارزه و دوران انقلاب بان رون آمده، گزارشهای ناقص و یکجانبه و کوتاه است. یک کار بزرگی هم در این زمینه داریم، که اگرچه جزو اند شههای راهبردی نیست، اما جزو کارهای راهبردی است و انشاءالله بان دنبال شود. آن کسانی که سابقه دارند، بدانند که زنان، هم در دوران مبارزه نقش داشتند، هم بخصوص در همان دوران انقلاب - یعنی آن یک سال و نیمی که حرکت انقلابی عمومی شروع شد - نقش داشتند. زنان یک نقش مؤثر و بجا گزین داشتند؛ که اگر نبودند زنان توی این اجتماعات، بلاشک این اجتماعات عظیم بان تظاهرات عظیم، آن اثر را نمیبخشید؛ علاوه بر اینکه در بعضی جاها مثل مشهد ما، اصلاً شروع این تظاهرات، از زنان شد. یعنی اولین حرکت عمومی مردمی، یک حرکت زنانه بود. البته مورد تعرض بان هم قرار گرفتند. بعد از آن بود که حرکتی مردانه راه افتاد. هم در مبارزات انجامور بود، هم در این نقش در تشکیل نظام، هم در دوران سرعت پدید آمده بعد از تشکیل نظام؛ یعنی دوران جنگ، دوران محنت، دوران امتحان سخت «حتی اذضاقت علیهم الأرض بما رحبت» (۱) اوضاع و احوال در دوران جنگ سخت شد. حالا بعضیها جنگ را از تلو زبون و راد و واینها شنفتند، بعضیها با جسم و جان و تن خودشان توی میدان جنگ بودند. این گزارشهای پر از حماسه و شور که از جنگ داده میشود، همایش هم درست است - من چون خ لمی از این کتابهای مربوط به خاطرات رزمندگان را میخوانم، میبینم همهی اینها درست است - آن شور و شوق و آن عشق به مجاهدت و شوق به شهادت و عدم بان از مرگ و اینها، همایش هم نی است که توی گزارشها هست و درست است؛ مکن نگاه کلان به جنگ، یک نگاه کاملاً محبتبار بود. خوب، آن گردانی که جلو با شوق و ذوق دارد، جنگد، او که نمیداند توی قرارگاه اصلی نسبت به مجموعهی جبهه چه حالتی وجود دارد، چه ضعفهایی هست، چه نگرانیها و دغدغههای جدی است و پشت سر قرارگاه اصلی، در سطح کلان، در کشور، چه کمبودهایی، چه دلهرههایی وجود دارد. دوران سختی بود. در این دوران سخت، نقش زنان، یک نقش فوقالعاده بود؛ نقش مادران شهدا، نقش همسران شهدا، نقش زنان مباشر در میدان جنگ، در کارهای پشته بانی و بعضاً بندرت در کارهای عملیاتی و نظامی - که من بخش کارهای پشته بان را خودم از نزدیک در اهواز دیدم - یک نقش فوقالعاده بود. زنها حتی در بخشهای نظامی هم فعال بودند؛ هم بن نوشتهی خانم حسینی - ۱۵ - بان نشان میدهد. اینها یک مجموعهی کاری است که واقعاً با هیچ معاری، با هیچ ترازویی قابل اندازه گیری نیست. مادر، مادر شهید، مادر دو شهید، مادر سه شهید، مادر چهار شهید؛ شوخی نیست؛ آنها به زبان آسان نیستند. بچهی انسان سرما خورد، دو تا سرفه میکند، چقدر نگران میشود؟ یک بچهی انسان برود کشته بشود، دومی برود کشته بشود، سومی برود کشته بشود؛ شوخی است؟ و این مادر با همان احساسات مادرانهی سالم و جوشان و پرفوران، آنچنان نقشی ایفاء کند که صد تا مادر دیگر تشویق بشوند بچههایشان را بفرستند میدان جنگ. اگر این مادرها آن وقتی که جنازهی بچههایشان آمد آمد حتی نمیدانند، آه و ناله میکنند، گله میکنند، چه چاک میکنند، اعتراض به امام و اعتراض به جنگ میکنند، مطمئناً جنگ در همان سالهای اول و در همان مراحل اول زنگر میخورد. نقش مادران شهدا بان است.

همسران صبور شهدا، زندهای جوان، شوهران جوان خودشان را در آغاز زندگی شرف بان خانوادگی مورد آرزو از دست بدهند. اولاً راضی بشوند این شوهر جوان بلند شود برود جائی که ممکن است برنگردد؛ بعد هم شهادت او را تحمل کنند؛ بعد هم افتخار کنند، سرشان را بالا بگیرند. اینها آن نقشهای بیدار است. بعد آنچه که تا امروز ادامه دارد، همسری بان جانبازان است. خانمهایی رفتند همسر جانبازان شدند. یک مرد ناقص معنوی باناً بد اخلاق به خاطر وضع جسمی این اختلالات ناشی از موجرفتنی و غرور را انسان به عنوان یک متعهد و یک مسئول، داوطلبانه و بدون هیچ اجباری برود پذیرد؛ اش را به عهده بگیرد، خ لمی فداکاری کرده است. یک وقت شما بگوئید من میدانم این دو ساعت از شما پذیرد؛ منم نکنم. خوب، هر روزی که شما بروید، او از شما تشکر میکند. یک وقت هست که نخورد، شما خودتان را به عنوان همسر او توی خانهی او میگذارید؛ شد بدبختکار! یعنی طبعت کار بان است که بان شما بان کار را بکنید. اینها بان فداکاری را کردند. اصلاً نمیشود نقش زنان را محاسبه کرد.

و من اقرار کنم، اعتراف کنم؛ اول کسی که این نقش را فهمید، امام بزرگوار ما بود - مثل خ لمی چه زهای دیگر که اول او فهمید، در حالی که هچکدام از ماها نمیفهمیم - همچنان که امام نقش مردم را فهمید. امام تأثیر حضور مردم را درک کرد، آن وقتی که هچ کس درک نمیکرد. بزرگانی بان یک تعبیرات زشتی به ما میگفتند که شما فکر میکنید با همه بن مردم میشود کار بزرگی انجام داد؟! آنچنان با تحقیر حرف میزدند، گمانه اصلاً انسان نیست آن کسی که

به او اشاره می‌کنند! امام نه؛ امام قدر مردم را دانست، مردم را شناخت، تواناها را درک کرد، کشف کرد، فراخوان داد. امام چون صادق بود، چون سخن از آن دل‌پاک بزرگ نورانی به روم آمد، اثر گذاشت؛ لذا همه آمدند تویی می‌دان. آن روزی که روز تشکر بود، از همگی قشرها آمدند تویی که تهنیت دانشجو آمد، استاد آمد، طلبه آمد، عالم طراز بالا آمد، مردم کوچک و بازار آمدند؛ آمدند عضو گم‌شده شدند. آن روزی که نوبت جنگ شد، همه به دستور امام رفتند داخل میدان جنگ شدند. آن روزی که امام در اواخر عمرش فرمود با دین برو، بساز، درست کن - استغناء - آمدند وارد میدان سازندگی شدند. آن راهگشاها را تا امروز هم ادامه دارد. به نظر من الان هم هر چه ما داریم پیش می‌رویم، ضرب دست امام است. ایشان آنچنان این گوی را محکم پرتاب کرده، که حالا حالاها امثال بنده با دست‌نمایش بدو می‌آیند. این مردم حرکت کردند. نسل به نسل هم دارد دست به دست می‌شود.

امام در زهد نهی زن هم هم نبود. امام نقش زنان را فهمید؛ و آلا بودند بزرگانی از علما که ما با آنها بگومگو داشته‌ایم، که اصلاً زن‌ها در تظاهرات شرکت نکنند! آنها می‌گفتند زن‌ها در تظاهرات شرکت نکنند. آن حصار محکمی که انسان به او تکیه می‌داد، خاطر جمع می‌شد، تا بتواند در مقابل این مجبور نظراتی که از مراکز مهمی هم ارائه می‌شد، با استدلال حصار رأی امام و فکر امام و عزم امام بود. رحمت خدای تعالی تا ابد این بزرگان را در یاد می‌دارد.

به هر حال نقش زنان، یک نقش بلند می‌است. پس خود این نقش، اقتضاء می‌کند؛ چون آمده دارد. تازه از عمر انقلاب، سی و دو سال گذشته. سی و دو سال برای یک انسان هم عمر جوانی است، چه برسد برای یک تاریخ. این نظام الهی با صد سال عمر کند. ما هنوز در اول جوانی‌هایمان هستیم. آمده است که این حضور زنانه در مجموعه‌های حضور ملی. پس با سستی ما راجع به مسئله‌های زن و حفظ این ظرفیت که در جامعه ما وجود دارد، تلاش کنیم. این در اول است برای اینکه با مسئله‌های زن بپردازیم. در اول دوم، مسئله‌های خانواده است. کودکان محترم امشب در باره‌های خانواده بسیار بحث‌های خوبی کردند. حقاً بحث‌ها خوب بود. من اگر بخوام داوری کنم، خواهم گفت که متوسط بحث‌ها از سطح خوب بالاتر بود؛ حرف‌های درست، آمارهای خوب، استنباط‌های خوب، استنتاج‌های خوب، از زوایای مختلف. یک قضیه چندبعدی را، از هر بعدی، یک صاحب‌نظری، یک اندیشمندی بررسی کرد. نورافکن‌ها را انداخته در به‌یگری این موضوع حساس و مهم. انسان می‌تواند این زوایا را ببیند. ما واقعاً استفاده نکردیم.

بنابراین مسئله‌های خانواده، مسئله‌های بسیار مهمی است؛ یا همی اصلی در جامعه است، سلول اصلی در جامعه است. نه اینکه اگر این سلول سالم شد، سلامت به دستگردد؛ اگر ناسالم شد، عدم سلامت به دستگردد؛ بلکه به این معناست که اگر سالم شد، یعنی بدن سالم است. بدن که از سلولها چیده‌گردد، هر جهازی، مجموعه‌های سلولهاست. اگر ما توانستیم سلولها را سالم کنیم، پس سلامت آن جهاز را داریم. مسئله‌ها بقدر اهمیت دارند.

جامعه‌های اسلامی، بدون بهره‌مندی کشور از نهاد خانوادگی سالم، سرزنده و بانشاط، اصلاً امکان ندارد به شرفت کنند. بالخصوص در زهد نهیهای فرهنگی و البته در زهد نهیهای فرهنگی، بدون خانوادگی خوب، امکان به شرفت نیست. پس خانواده لازم است. حالا نقض نشود که شما می‌گویید در غرب خانواده نیست، به شرفت هم هست. آنچه که امروز در و رانی بنیاد خانواده در غرب روزبهر روز بیشتر دارد نمودارهاش ظاهر می‌شود، اینها اثرش را خواهد بخشید؛ هیچ عجله‌ای نباید داشت. حوادث جهانی و حوادث تاریخی این مجبور نیست که زودبازده و زوداثر باشد؛ اینها بتدریج اثر خواهد گذاشت؛ کما اینکه تا حالا هم اثر گذاشته. آن روزی که غرب به این به شرفتها دست پیدا کرد، در آنجا هنوز خانواده سر جای خودش بود؛ حتی مسئله‌های جنسیت با همان رعایت‌های اخلاقی جنسی - البته نه به شکل اسلامی، بلکه به شکل خاص خودش - وجود داشت. اگر کسی با معارف غربی آشنا باشد، هم در اروپا و هم بعداً در آمریکا این را می‌بیند و مشاهده می‌کند. این مسئله‌های رعایت‌های اخلاقی دو جنس نسبت به یکدیگر، مسئله‌های حجاب، پرهیز از تهمت، اینها چه زوایایی بود که آن روز وجود داشت. این بلندوبارها و اباها بگره‌ها بتدریج در آنجا به وجود آمده. آن روز که زهد نهی‌های فراهم شد و به اینجا رسید. وضع امروز هم فردای بسار تلخ و سختی را برای آنها رقم می‌زند. این هم جهت دوم.

جهت سوم هم این است که در این سی و دو سال، مسئله‌های زن از نظر جبهه‌های دشمنان ما، در یکی از بلانشرهای جدول اعتراض‌ها به ماست. از اول انقلاب روی مسئله‌های زن تکیه کردند، به ما اعتراض کردند، در ردیف ترورسیم و در ردیف نقض حقوق بشر قلمداد کردند. هنوز هیچ خبری هم نبود. معلوم هم نبود که جامعه‌های اسلامی با جنس زن چه کار خواهد کرد. آنها شروع کردند که: اسلام علاوه بر زن است، اسلام چنان است. البته این مسئله تا امروز هم ادامه دارد. خوب، ما در

۱ بن زه نه با سستی مواجهه کند، مقابله کند. افکار عمومی جهان را نه شود دستکم گرفت. همه که مغرض نیستند، همه که خبائت ندارند؛ خبائت مال یک عده‌ی خاص است، مال س استگران و س استسازان و برنامهر زن و ان نهاسه ما نبا د اجازه بده م که عامه‌ی مردم دچار ان اغوای بزرگ قرار بگ رند؛ لذا با د وارد شو م.

البته ان را هم بگوئ م؛ غرب رندانه از ز ر بار طرح مسله‌ی خانواده در م رود. نوبی همهی بحثهایی که ان نهام کنند، بحث زن هست، اما اصلاً بحث خانواده نیست. خانواده، نقطه‌ی ضعف غرب است. مسله‌ی زن را مطرح م کنند، اما اصلاً اسم خانواده را نه آورند؛ با انکه زن از خانواده جدا نیست. بنابراین رس دن به ان مسله، لازم است.

خب، ان جلسه هم که خ لمی خوب بود. آنچه که ما در ان جلسه فهم د م، علاوه بر استفادهای که از محتوای مطالب دوستان کرد م، مهم ان بود که فهم د م در حوزه‌ی زن و خانواده، از لحاظ علمی - کارشناسی، کارهای برزه نمانده الی ماشاءالله دار م. انقدر کار برزه بن مانده دار م که بعضی از هم بن شنادهایی که دوستان کردند - که مرکز چن نی تشک ل شود، مرکز چنانی تشک ل شود - همهاش درست است با د واقعاً بشود. البته ما قبلاً با دوستانی که در دفتر هستند، آقا واعظزاده و دگران، درباره‌ی ادامه‌ی کار ان نشست در مورد مسله‌ی زن و خانواده صحبت کرد م؛ کارهایی در ذهن دارند. هم در زه نهی مسائل نظر پپردازی کارهای مهمی انشاءالله انجام خواهد گرفت، هم در زه نهی گفتمانسازی، و هم در زه نهی نزد یک کردن ان گفتمان به اجرا؛ که البته اگر به صورت گفتمان در آمد، اجرای آن د مگر کار دشواری نیست. معنی همان اشکالاتی که به مجلس و شورای نگهبان و دولت و غ ره دارند، همهی آنها برطرف م شود. گفتمان یک جامعه مثل هواست، همه تنفس م کنند؛ چه بدانند، چه ندانند؛ چه بخواهند، چه نخواهند. با ان گفتمانسازی انجام بگ رد؛ که البته نقش رسانهها و بالخصوص نقش روحان ون و نقش بزرگان و اسات د دانشگاهی حتماً نقش بارز و مهمی است.

خب، ما با د در ان زه نه، خلأهای نظری را پر کند م. نه بجه ان خواهد شد که سرما هگذاری پژوهشی در حد طاقت لازم است ان را ما تصدق م کند م. ما با مراجعه‌ی به مقاله‌های دوستان - که چک دهی مقالهها و خود مقالهها را قبلاً به من دادند، من هم یک مروری کردهام - به ان نه بجه م رس م که با سستی مجموعه‌ی نظام، سرما هگذاری مهمی در حد طاقت و امکانات خود در زه نهی پژوهش در ان مسله بکند.

دوم: بررسی و نقد نظر ههای رائج دن، بدون انفعال. ان مسله‌ی بدون انفعال، خ لمی مسله‌ی مهمی است. البته من امشب از اول بن سخنران که مطالبی را ب ان کردند، تا آخر، ان روح را د م؛ د م نگاه، نگاه انتقادی است به وضعی که در غرب در مورد زن و بخصوص در مورد خانواده وجود دارد. البته انتقادهایی که شما به غرب کرد د، ب شتر در زه نهی خانواده بود؛ اما عه دهی من ان است که ب شتر بن جر مهمی غرب در مسله‌ی زن و خانواده، در نگاهش به زن است و ان را با یک جمله و دو جمله نه شود توصف کرد. بزرگتر بن ضربه و اهانت به کرامت زن را هم بن س است غربی دارد انجام م دهد. هم بن فم ن ستهای افراطی هم - که خب، لا ههای متعددی دارند - من حث لا شعر دارند به زن ضربه م زنند. حالا من حث لا شعر که م گوئ م، نگاه خوشب نانه است - معنی انهایی که دستاندرکارند، ظاهراً نه فهمند چه کار دارند م کنند - احتمال دارد س استگذارانی، برنامهر زانی در پشت صحنه هستند که آنها م فهمند دارند چه کار م کنند؛ کما انکه ان احتمال در همان پروتکل‌های صه ون سم کاملاً ب شب نی شده. معنی ضاح کردن جنس زن و او را مظهری برای استفادهی شهوانی مرد قراردادن، در مواد آن پروتکلها هست. حالا ممکن است کسی در اعتبار و صحت سند آن پروتکل خدشه کند، لکن وقتی آدم دستگاه صه ون سم و شبکی تبل غاتی صه ون سم را ملاحظه م کند، م ب بند عملاً هم بن کار م کنند؛ حالا اگر هم برا شان واجب نشده، به نحو مستحب دارند انجام م دهند؛ ملتزمند ان کار را بکنند، و دارند م کنند. زن را ضاح م کنند. معنی آنچنان رسم و عرف و عادت لا تخلف شده که کسانی جرأت نه کنند برخلاف آن رفتار کنند. در یک مجلس رسمی، یک مرد با د با لباس رسمی ب ا د؛ پا ون بزند، قهاس بسته باشد، آست نش هم تا سر مچ باشد؛ نه اجازه دارد شلوارک بپوشد، نه اجازه دارد ب شرت بپوشد؛ اما یک خانم در همان جلسهی رسمی، حتماً با سستی بخشهای مهمی از بدنش عر ان باشد؛ اگر پوش دهی کامل ب ا د، محل اشکال است اگر بدون جدا بتها ب ا د، محل اشکال است اگر آرا شنکرده ب ا د، محل اشکال است! ان شده عرف. افتخار هم م کنند. در غرب، بخصوص در آمریکا و در شمال اروپا - کشورهای اسکاند ناوی - مراکز مهمی وجود دارد که اصلاً بنای کارش بر عرضهی جنسی زن در مقابل مرد است در روزنامهها و مجلات هم تبل غ م شود، ه بچ کس هم اعتراض نه کند! ان شده عرف، ان شده عادت. چه ضربیای برای زن از ان بالاتر؟ الگو درست کردن برای زنان به ان شکل - زنان خودشان را م گو م، و کشورهای که دنبالهرو آنها بند، نه زنان ما را - یکی از بزرگتر بن ضربه‌هایی است که دارند م زنند. بنابراین نبا د در

مقابل این فرهنگ غلط انفعال داشت. غرب در قضیه زن و خانواده، در یک گمراهی و ضلالت عمیق به سر می برد. فقط خانواده نیست بلکه در مورد شخصیت زن، هویت زن، غرب در یک گمراهی عجز بی است.

ما با آمدن در این برسورها، از دارائیهای علمی خودمان - که کم هم نیست - استفاده کنیم. دهها نظر و الگوی مترقی در همه زمینه زن و خانواده می شود استخراج کرد. اینها نظر پیردازی بشود، تئوریزه بشود، با جوانبش، با اجزایش، تدوین بشود و ارائه بشود. اینها کارهای متمدنانه و بلندمدتی است که حتماً با سستی انجام بگیرد. تعالی هم ناب و مترقی اسلام در قرآن و حدیث با این مورد استفاده قرار بگیرد.

البته من یک چند تا اید داشت اینجا نوشتهم، اما هم وقت کم است، هم خیلی از حرفها هم بی جا زده شد؛ بنابراین از این نیست که حالا بنده هم آنها را تکرار کنم. از مجموع این چند زبانی که من نوشتم، آنچه که ما میماند اینجا عرض کنم، این است که فی الجمله نگاه اسلام به زن - به حیث جنس - یک نگاه فوقالعاده متعالی است. به نظر من خیلی از این مشکلات مربوط به بانوان، ناشی است از مشکلات حیات جمعی خانواده، به حیثی که زن در آن محور است. ما خلأهای قانونی و عاداتی و سنتی عجیب و فراوانی داریم. گاهی اوقات خانمهایی با ما تماس میگیرند - از مجلس، از حوزه، از مراجعات گوناگون مردمی، از مراکز دیگر - و مشکلاتشان را میگویند؛ این مشکلات عمدتاً مربوط به زن است. مشکلات داخل خانواده. اگر زن داخل خانواده امنیت روانی داشته باشد، امنیت اخلاقی داشته باشد، آسایش داشته باشد، سکن داشته باشد، حقاً شوهراً برای او لباس محسوب شود - همچنان که او لباس شوهر است - و همچنان که قرآن خواسته، مودت و رحمت به زن اینها باشد، و اگر «و لهنّ مثل الَّذی علیهنّ» (2) در خانواده رعایت شود - این چند زبانی که اصول کلی و اساسی است - آنگاه مشکلات به روتن خانواده برای زن قابل تحمل خواهد شد؛ اصلاً برای اینها فائقه آید. اگر زن در آسایشگاه خود، در سنگر اصلی خود، بتواند مشکلات خودش را کاهش بدهد، بلاشک در عرصه اجتماع هم خواهد توانست.

هم در مسئله خود زن، هم در مسئله خانواده، اسلام حرفهای جالب، برجسته و مهم دارد. اولاً نگاه اسلام به جنسیت، یک نگاه درجه‌ای دو است؛ نگاه اول و درجه‌ی یک، حیث انسانیت است؛ که در آن، جنسیت اصلاً نقشی ندارد. خطاب، انسان است. البته «ایها المؤمنات» است، «ایها المؤمنین» نیست؛ معنی صغیراً «ایها المؤمنات» صغیراً «ایها المؤمنین» است، نه صغیراً زنانه؛ اما این به هیچ وجه به معنای این نیست که در این خطاب، مرد بر زن ترجیح دارد؛ این ناشی از عوامل دیگر است؛ آن عوامل هم برای ما روشن است. حالاً نمیخواهم وارد آن بشوم که چرا ما مثلاً در زبان فارسی جمعیت را میگوئیم مردم؛ از مردم میگوئیم، نه میگوئیم زنم؛ در انگلیسی «HUMAN»، چرا «MAN»؟ این نشانه‌ی این نیست که غلبه‌ی فرهنگ مردانه این را به وجود آورده و در لغت یک چیز تصرفی کرده؛ نه، این یک عوامل دیگر دارد. بالاخره در داخل خانواده، مرد نمایی به رونی است، زن نمایی داخلی است. بخواهد یک خرده ذوقاً تر بگوید، مرد پوست بادام است، زن مغز بادام است. از این قبیل تعبیرات می شود کرد. مرد ظاهرتر است، ساختمان او انبجوری است؛ خدای تعالی او را برای این کار ساخته و پرداخته، زن را برای یک کار دیگر؛ بنابراین بروز و ظهور و نمایش و نمود داشتن در مرد بیشتر است؛ به خاطر همه این خصوصیات، نه به خاطر ترجیح. اما در زمینه مسائل اصلی انسان - که مربوط به انسان است - زن و مرد هیچ فرقی ندارند. خوب، شما ببینید در تقرب الی الله، یک زنی مثل حضرت زهرا، مثل حضرت زینب، مثل حضرت مریم هستند؛ رتبه‌های فوق تصور امثال ماهاست. در آیه‌ی شریفه‌ی سوره‌ی احزاب، زن و مرد هیچ فرقی با هم ندارند؛ شاید اصلاً این همه به خاطر همه این است که خواستند آن تصورات جاهلی مربوط به زن را بگویند: «ان المسلمة بن و المسلمات و المؤمنة بن و المؤمنات و القانتة بن و القانتات و الصادقة بن و الصادقات و الصابرة بن و الصابرات و الخاشعة بن و الخاشعات و المتصدقة بن و المتصدقات و الصائمه بن و الصائمات و الحافظة بن و الحافظات و الذاکرة بن الله کثره را و الذاکرات». از اسلام تا ذکر، یک سلسله مدارک متدرجی هم وجود دارد. آدم در این تعبیرات دقت کند، این را بداند که کند. «اعد الله لهم مغفرة و اجرا عظیماً». (3) همه جا مرد، زن: مرد خاشع، زن خاشع؛ مرد متصدق، زن متصدقه؛ با هم هیچ فرقی ندارند.

در سوره‌ی مبارکه‌ی آل عمران، بعد از آن «ربنا» ها میگویند: «فاستجاب لهم ربهم انی لا اضع عمل منکم من ذکر او انثی بعضکم من بعض» (4). مرد و زن هیچ تفاوتی ندارند. حتی یک جا برای کوبیدن همه این اندیشه‌های جاهلی که عرض کردم، زن را از مرد بالا می کشد؛ که یک چیز در حالتی را جز در مورد اشخاص، انسان در قرآن ذکر نمی‌کند: «ضرب الله مثلاً للذین کفروا امرأت نوح و امرأت لوط». (5) نمودار کفار، این دو تا زنند: «امرأت نوح و امرأت لوط». نه نمودار برای زنها؛ نه، برای زن و مرد. «کانتا تحت عبد بن من عبادنا صالح بن فخانتاهما» (6) تا آخر. «و ضرب الله مثلاً

لذ بن «امنوا امرأت فرعون»؛ خدای متعال اینجا هم برای مؤمنین دو تازن را اسماء آورد. حالا شما ببینید از اول تاریخ تا آخر دنیا، چه تعداد مؤمن، اعم از بزرگان، صلحا، اولیاء، انبیا آمدند و رفتند. وقتی می‌خواهد برای آنها یک نمودار، یک مجسمه، یک نماد معرفی کند، دو تازن را معرفی می‌کند: یکی «امرأت فرعون» - اذ قالت رب این لی عندک فی الجنّة و نجّنی من فرعون و عمله (7) تا آخر - دوم «و مریم ابنت عمران الّتی احصنت فرجها فنّفخنا فیها من روحنا و صدقت بکلمات ربّها» (8) اصلاً چه زعج بی است. بنابراین جنسیت یک امر ثانوی است، یک امر عارضی است در کارکردهای زندگی معنا پیدا می‌کند، در سه اصلی بشره هیچ تأثیری ندارد و معنایی پیدا نمی‌کند. حتی کارهاشان با هم متفاوت است. «جهاد المرأة حسن التبعه»؛ (9) یعنی ثواب مجاهدت آن جوانی را که رفته تویی میدان جنگ و جان خودش را کف دستش گرفته، به خاطر این کار، به این زن می‌دهند؛ چون این کار هم زحمتش کمتر از آن نیست. البته شوهرداری خیلی سخت است. با توقعاتشان، با انتظاراتشان، با بد اخلاق‌هاشان، با صدای کلفتشان، با قد بلند ترشان؛ خوب، زنی بتواند با این شرایط، محیط خانه را گرم و گرمی و دارای سکنه و آرامش - سکن - قرار بدهد، خیلی هنر بزرگی است این واقعاً جهاد است این شعبهای از همان جهاد اکبری است که فرموده‌اند؛ جهاد با نفس است. حالا در مورد خانواده، حرف خیلی زیاد است. مسئله همسری، مسئله مادری، اینها همه‌اش با مد تفکک شود. زن در خانواده یک نقش همسری دارد؛ این نقش همسری، فوقالعاده است و لو اصلاً مادر ای وجود نداشته باشد. فرض کنید زنی است اما این نیست به زانمان، ابه هر دو این امکان را می‌دهد وجود ندارد؛ اما همسر است. نقش همسری را نباید دستکم گرفت. ما اگر می‌خواهیم این مرد در داخل جامعه یک موجود مفیدی باشد، با این زن در داخل خانه همسر خوبی باشد؛ و آلا نه شود.

ما در دوران مبارزه و بعد از دوران مبارزه، دوران پوزی انقلاب، آزماش کردیم مردانی که همسران همراه داشتند، هم در مبارزه توانستند پا دار بمانند، هم بعد از انقلاب توانستند خط درست را ادامه بدهند. البته عکسش هم بود. من گاهی به این دخترها و پسرهایی که آمدند خطبهای عقدشان را می‌خواندم - آن وقتهایی که می‌خواندم؛ حالا که توفیق ندارم - می‌گفتم خیلی از خانمها هستند که شوهرهاشان را اهل بهشت می‌کنند؛ خیلی خانمها هم هستند که شوهرانشان را اهل جهنم می‌کنند؛ دست آنهاست. البته مردها هم عیاناً هم این نقش را دارند. در باب خانواده، نقش مردها را هم با سستی نادیده نگرفت. بنابراین نقش همسری، یک نقش بسیار مهمی است. بعد هم نقش مادری است که خوب، اینجا مفصل باناتی کردند و خیلی بحث زیاد است.

از جمله مسائلی که مطرح می‌شود، مسئله اشتغال بانوان است. اشتغال بانوان از جمله چاره‌هایی است که ما با آن موافقیم. بنده با انواع مشارکتهای اجتماعی موافقم؛ حالا چه از نوع اشتغال اقتصادی باشد، چه از نوع اشتغال سیاسی و اجتماعی و فعالتهای خردخواهانه و از این قبیل باشد؛ اینها هم خوب است. زنها نصف جامعه‌اند و خیلی خوب است که اگر ما بتوانیم از این زن هم جامعه در زنده نگه داریم؛ اینگونه مسائل استفاده کنیم؛ منتها دوسه تا اصل را با بداند نگرفت. یک اصل این است که این کار اساسی را - که کارخانه و خانواده و همسر و کدبانویی و مادری است - تحتالشعاع قرار ندهد. می‌شود هم. به نظرم می‌رسد مواردی داشته‌ام که خانمهایی اینطور عمل می‌کردند. البته یک قدری به آنها سخت می‌گذرد؛ هم درس خواندند، هم درس دادند، هم خانهداری کردند، بچه آوردند، بزرگ کردند، تربیت کردند. پس ما با آن اشتغال و مشارکتی کاملاً موافق هستیم که به این قضیه اصلی ضربه و صدمه نزنند؛ چون این جایگزین ندارد. شما اگر بچه‌های خودتان را در خانه تربیت نکردید، اگر بچه‌ها را نداشتید، اگر تارهای فوقالعاده ظرف عواطف او را - که از نخهای ابریشم ظرفیتر است - با سرانگشتان خودتان باز نکردید تا دچار عقده‌های عاطفی نشود، هیچ کس دیگری نمی‌تواند این کار را بکند؛ نه پدرش، و نه به طریق اولی دیگران فقط کار مادر است. این کارها، کار مادر است اما آن شغلی که شما بیرون دارید، اگر شما نکردید، ده نفر دیگر آنجا استادانند و آن کار را انجام خواهند داد. بنابراین اولویت با این کاری است که بدلیل ندارد؛ تعین با این است.

آن وقت هم این جا وظیفهای بر دوش دولت است. باید به آن خانمهایی که حالا به هر دو این، به هر جهتی، با هر ضرورتی، کار تماموقت از مهوقت را قبول کرده‌اند، کمک بشود تا بتوانند به مسئله مادری برسند، به مسئله خانهداری برسند. با مرخصی‌ها، با زمان بازنشستگی، با مدت کار روزانه، به نحوی با سستی دولت کمک کند تا این خانمی که حالا به هر دو این آمده‌اند، اینجا شاغل شده، بتواند به آن قضیه هم برسد.

دومین مسئله، مسئله محرم و نامحرم است. مسئله محرم و نامحرم در اسلام جدی است. البته بخش عمده‌های این قضیه محرم و نامحرم باز بر می‌گردد به خانواده. یعنی چشم پاک و دل بی‌وسوسه و ریب برای هر یک از زوجین

موجب می شود که محبت خانواده از طرف او تقویت و گرم شود؛ مثل کانون گرمابخشی، محبت را گرم می کند. اگر آن طرف مقابل هم همین چشم پاک و دل خالی از وسوسه را داشت، طبعاً بن دوجانبه خواهد شد و محبت می شود محبت خانوادگی گرم و بامحبت. اگر چنانچه نه، چشم خائن، دست خائن، زبان دو وجه، دل بلامحبت و بلااعتقاد به همسری وجود داشت، ولو ظاهر ساز لهایی هم باشد، محبت خانواده سرد می شود.

در مقالات دوستان خواندم که هم بن برون رفتنها و هم بن اشتغالات و اینها موجب می شود که گاهی سوءظنهای بجا به وجود می آید. این فرق نمی کند؛ بالاخره اگر سوءظن پیدا شد، چه سوءظن، مستند درستی داشته باشد، چه نداشته باشد، اثر خودش را می بخشد؛ مثل گلولههایی است که از این لوله برون می آید؛ اگر توی سینه کسی خورد، می کشد؛ چه این شخص عامد باشد، چه اشتبهاً دستش رفته باشد روی ماشه. گلوله فرق نمی گذارد. گلوله نخواهد گفت چون کسی که من را شلک کرد، عامد نبود، پس من سینه ای بن طرف مقابل را ندرم نه، گلوله می درد. این سوءظن کار خودش را می کند؛ چه منشأ درستی داشته باشد، چه ناشی از وسواس و مثلاً تصورات و توهمات بجا باشد.

یک نکته هم مسئله ازدواج است. ازدواج یک تقدسی دارد از نظر ادانی که حالا من می شناسم. من در این خصوص، تفحص زیادی نکردم. بد هم نیست که بعضی از دوستان آمادگی به کار در این زمینه نه تفحص کنند. غالباً مراسم ازدواج، یک مراسم مذهبی است؛ مسجدها آن را توی کلاس انجام می دهند، هودها آن را در کنائشان انجام می دهند؛ مسلمانها هم اگر چه در مسجد انجام نمی دهند، اما اگر بتوانند، در مشاهد مشرفه، و الا در امام متبرک دینی و عمدتاً به وسایلی رجالی دین، این را انجام می دهند. رجالی دینی هم وقتی برای ازدواج نشست، مبالغی دین باین می کند. بنابراین صبغه کاملاً صبغی دینی است. ازدواج یک جنبه قدسی دارد؛ این جنبه قدسی را نباید از آن گرفت. گرفتن جنبه قدسی به هم بن کارهای زشتی است که متأسفانه در جامعه ما رائج شده. این مهریهایی سنگ بن به خیال آنکه می تواند پشتوانی حفظ خانواده و حفظ زوجیت باشد، تعین می شود؛ در حالی که اینجور نیست. حداکثر این است که شوهر از دادن امتناع می کند، می بردنش زندان یک سال، دو سال زندان می ماند. در این اقدام، به زن چیزی نمی رسد؛ او بیهوشی نمی برد، جز اینکه کانون خانوادهاش هم متلاشی می شود. اینکه در اسلام از حضرت امام حسن بن علی (علیه السلام) نقل شده که فرمود ما دخترانمان و خواهرانمان و همسرانمان را جز با مهرالسنه عقد نکردیم، به خاطر این است و آلا می توانستند. اگر امام حسن بن می خواست مثلاً با هزار دینار هم عقد بکند، می توانست لازم نبود مثلاً با پانصد درهم - دوازده و نیم اوقه - می داد به این کار بشود. آنها می توانستند، اما کمش کردند. این کم کردن، با یک محاسبه است این خیالی خوب است.

اینهم بن تشریفات زائد ازدواج - خرجهای زیاد، مجالس متعدد - که واقعاً انسان دلش می گدازد وقتی می شنود. اینها از آن مواردی است که گفتمانسازی می خواهد. خانمهای مؤثر، آقایان مؤثر، اساتید دانشگاه، روحانیون، بخصوص صدا و سیمای رسانهها با این در این زمینه آنها کار کنند؛ این را از این حالت برون بیاورند.

یک کلمه هم درباره نقش مردان عرض کنم. در خانواده هی گفته می شود نقش زن. دلش هم واضح است چون زن در خانواده عنصر محوری است. اما اینجور نیست که مرد در خانواده وظیفه و مسئولیت و نقشی نداشته باشد. مردهای بلخالی، مردهای بلاعاطفه، مردهای عاقل، مردهای قدرشناس زحمات زن خانه، اینها به محبت خانه لطمه می زنند. مرد با قدردان باشد. جامعه با قدردان باشد. حتماً با سستی بر روی کارزنهای خاندان ارزشگذاری و ژده بشود. بعضی می توانستند بروند کار بگیرند، بعضی می توانستند تحصیلات عالی بکنند، بعضی تحصیلات عالی هم داشتند - من دادم زبانی را از این قبل - گفتند ما می خواهیم این بچه را بزرگ کنیم، خوب تربیت کنیم، نرفته می کار بگیریم. زن نرفته کار بگیرد، آن کار هم زمن نمانده؛ آن ده نفر دیگر رفتند آن کار را گرفتند. با این اندازه اینجور زنی قدردانی شود. در بانای که حضرات فرمودند، این بود که مثلاً مهیائی برای اینها در نظر گرفته شود. بله، تأمین اقتصادشان، به مهیشان، بقیه چیزهایی که لازم است، با این در نظر گرفته شود.

فرزندان هم نقش دارند. یکی از مهمترین بخشهای خانواده، فرزندانند؛ نقش آنها هم احترام به والدین است. که در این حال اینهم داستان مفصلی است.

به هر حال از شما تشکر می کنم. من از این جلسه راضی هستم. الحمدلله جلسهی خوبی بود. انشاءالله خداوند هم از همهی ما راضی باشد و زحماتی که کشیدید، منظور نظر حضرت بقه الله (ارواحنا فداه) باشد و کار هم انشاءالله دنبال شود و دنبال می شود. یک طرح خوبی هم در زمینه نبی یک کار بنالمللی در خصوص زن مطرح شد، که حالا مجال نشد درباره آن صحبت کنیم. من آن طرح را دیدم و آن را تأیید می کنم. از نظرات خانمی هم که درباره مسائل

بنالمللی صحبت کردند، ه شود استفاده کرد. خوب است ک کار بنالمللی در زم نهی زنان انجام بگ رد.

خداوند متعال به همهی شماها خ ر بدهد. پروردگارا! رحمت و فضل و هدایت خودت را برا بن جمع نازل کن.
پروردگارا! آنچه گفته بشد و شنید بشد و انجام داد بشد و خواه بشد، برای خودت و در راه خودت و خالصاً و مخلصاً قرار
بده. پروردگارا! آن را از ما قبول بفرما. پروردگارا! توفیقات خودت را برا بن جمع و بر همهی ملت ایران و بخصوص بر
مسئولانی که در این زم نه مسئولیتهای زیادی دارند، نازل بفرما.
والسلام علیکم ورحمةالله وبرکاته

- (1) توبه: 118
- (2) بقره: 228
- (3) احزاب: 35
- (4) آل عمران: 195
- (5) تحریم: 10
- (6) تحریم: 10
- (7) تحریم: 11
- (8) تحریم: 12
- (9) کافی، ج 5، ص 9